

УДК 327(470+571)
DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2292.2024/2-59/35-40>

Олександр АЛЕКСЕЙЧЕНКО, канд. політ. наук
ORCID ID: 0000-0002-2325-1289
e-mail: alexeychenko@gmail.com

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

РОСІЙСЬКІ ГЕОПОЛІТИЧНІ ТА ГЕОЕКОНОМІЧНІ ПРОЄКТИ ЯК ІНСТРУМЕНТ РЕІНТЕГРАЦІЇ КРАЇН ПОСТРАДЯНСЬКОГО ПРОСТОРУ

Вступ. Попри те, що після розпаду СРСР у 1991 р. і створення на його руїнах Співдружності Незалежних Держав, більшість колишніх радянських республік уважали СНД засобом досягнення національної незалежності та зміцнення державності, натомість Російська Федерація вбачала у Співдружності перехідний етап на шляху до реінтеграції пострадянського простору. Утім, попри російські очікування, СНД не змогла виконати функції своєрідного мосту на шляху до створення "СССР 2.0". Відтак Кремль вдався до створення Євразійського економічного співтовариства та інших інтеграційних об'єднань, які, на думку його ініціаторів, мали стати перехідною моделлю на шляху до реалізації нового імперського проєкту під російською зверхністю.

Методи. Основними методологічними підходами до вивчення політики РФ на пострадянському терені стали історичний, політологічний і геополітичний. Саме останній з них розглядає політику РФ на пострадянському просторі як спробу відновлення геополітичного та гео економічного впливу РФ за допомогою інтеграційних проєктів, ключовим інструментом яких виступає російська економічна експансія.

Результати. Автором статті проведено аналіз політики РФ щодо реінтеграції пострадянських країн за допомогою проєктів на зразок ЄвразЕС, Митного союзу та Єдиного економічного простору, покликаних сприяти відродженню нової версії російської імперії. З'ясовано, що ЄвразЕС став для російської інтеграційної політики своєрідним інструментом у підготовці забезпечення розширення впливу на країни пострадянського простору. Зі створенням Євразійського економічного союзу стало очевидно, що саме ЄвразЕС упродовж півтора десятиліття виконував роль перехідного інтеграційного інституту в рамках доктрини "різношвидкісної" інтеграції пострадянських країн. Ще одним проєктом наднаціонального типу став Митний союз, який покликаний забезпечувати реалізацію стратегії Росії зі створення єдиного економічного простору в межах РФ, Білорусі й Казахстану. Доведено, що метою всіх геополітичних і гео економічних інтеграційних проєктів РФ на євразійському просторі стало домінування Москви, що має на меті відновлення російського імперського проєкту. Головною перешкодою на шляху відновлення російської імперії стали європейська та євроатлантична політика України.

Висновки. Автор вважає, що всі запропоновані владою РФ після розпаду СРСР у 1991 р. проєкти, мають одну мету – реінтеграцію колишніх радянських республік до складу РФ. Не змігши перекопати керівники пострадянських країн у здатності СНД виконати місію відновлення Радянського Союзу, кремлівські можновладці вдалися до пропозиції реалізації проєктів на зразок ЄвразЕС, СЕП, Митного та Євразійського економічного союзів. Усі вони мали забезпечити геополітичне й гео економічне домінування РФ на шляху до створення нової російської імперії. Утім, на заваді реалізації геостратегії РФ стала політика України, спрямована на інтеграцію до ЄС і НАТО, та, відповідно, на дистанціювання від РФ та виходу із силового поля її впливу. Це неминуче мало призвести до спроби силового навернення України до імперського проєкту з боку Москви, що наочно показала збройна агресія, розв'язана очільником РФ Путіним проти України у 2014 р., яка триває й донині. Адже російський диктатор твердо переконаний, що нова російська імперія неможлива без поглинання України.

Ключові слова: пострадянські країни, геополітичний простір, політика, гео економіка, інтеграційні проєкти, "газові" війни, російські імперські амбіції, Євразійське економічне співтовариство, Митний союз.

Вступ

Шукаючи відповідь на запитання про живучість російської імперської політики, згадаймо подію, що стала фінальною в історії СРСР і, відповідно, початком імперського реваншу РФ. Ідеться про 8 грудня 1991 р., коли в резиденції білоруського уряду Віскулі керівники Білорусі, Росії та України, констатували, що "Союз РСР як суб'єкт міжнародного права і геополітична реальність припиняє своє існування", підписали Біловезьку угоду про створення Співдружності незалежних держав (СНД). Відтоді більшість колишніх радянських республік уважали СНД засобом досягнення національної незалежності та зміцнення державності, натомість Російська Федерація вбачала в Співдружності перехідний етап на шляху до реінтеграції пострадянського простору. Проте попри російські очікування, СНД не змогла виконати функцію своєрідного мосту на шляху до створення "СССР 2.0". Відтак Кремль удався до створення Євразійського економічного співтовариства (ЄвразЕС) та інших інтеграційних об'єднань, які, на думку його ініціаторів, мали стати перехідною моделлю на шляху до реалізації нового імперського проєкту під російською зверхністю.

Метою нашої статті є аналіз політики РФ щодо реінтеграції пострадянських країн за допомогою проєктів на зразок ЄвразЕС, Митного союзу, Єдиного економіч-

ного простору та Євразійського Союзу, покликаних сприяти відродженню нової версії російської імперії.

Методи

Необхідною та важливою передумовою повного й об'єктивного дослідження реінтеграційної політики РФ на терені колишнього СРСР є використання сучасного методологічного інструментарію дослідження. Основними методологічними підходами до вивчення політики РФ на пострадянському терені стали історичний, політологічний і геополітичний. Саме останній з них розглядає політику РФ на пострадянському просторі як спробу відновлення геополітичного та гео економічного впливу РФ за допомогою інтеграційних проєктів, ключовим інструментом яких виступає російська економічна експансія. Такий підхід дозволив нам відслідкувати еволюцію політики РФ, спрямованої на домінування й подальше поглинання Москвою колишніх радянських республік.

Огляд літератури. Дослідженню інтеграційних процесів на пострадянському просторі присвячені розвідки вітчизняних (О. Сушко, О. Лісничук, 2002; А. Гетьманчук, 2007; М. Дорошко, 2011, 2023; П. Гайдучкий, 2013; О. Кондратенко, 2015) і зарубіжних (А. Аслунд, О. Мотиль, А. Умланд, Дж. Шерр тощо) авторів. Практично всі названі дослідники одностайні у своїх висновках щодо справжньої мети російських інтеграційних проєктів на

© Алексєйченко Олександр, 2024

пострадянському терені – відновлення російського геополітичного впливу.

Результати

Переконавшись у нездатності СНД сприяти реінтеграції колишніх радянських республік у новому союзному об'єднанні під зверхністю Москви, влада РФ вдалася до просування власних інтеграційних проєктів на зразок Євразійського економічного співтовариства (ЄврАзЕС), яке, за задумом його організаторів, мало стати новим потужним інтеграційним центром у межах СНД.

ЄврАзЕС, створений у жовтні 2000 р. РФ, Білоруссю, Казахстаном, Киргизстаном і Таджикистаном для прискорення реалізації Договору про Митний союз та Єдиний економічний простір 1999 р. між названими п'ятьма країнами, від самого початку свого існування виступав своєрідним фундаментом об'єднання колишніх радянських республік на терені Євразії. Судячи зі складу учасників ЄврАзЕС (до об'єднання було залучено країни, що представляли найбільш виражену "клієнтелу Кремля"), він постав як альтернатива іншому об'єднанню пострадянських держав – ГУУАМ – у складі Грузії, України, Узбекистану, Азербайджану й Молдови (з метою зруйнувати ГУУАМ Україні та Молдові було надано статус спостерігачів у ЄврАзЕС. – Авт.).

Створення ЄврАзЕС мотивувалось так званими близькістю культур, спільністю історичних доль, тривалими добросусідськими відносинами, єдиним географічним простором і схожістю геополітичних інтересів його учасників. До цього слід додати практичне існування єдиного мовного простору, який усе ще зберігає ознаки регіонального ареалу на пострадянських теренах (Кондратенко, 2015, с. 17). Попри складність реінтеграції євразійського простору, яка полягала у поглибленні фрагментарності економік нових незалежних держав, що її визнали й власне російські експерти (Кондратенко, 2015, с. 17), ініціатори створення ЄврАзЕС прагнули відновити замкнений цикл виробництва, зруйнований розпадом СРСР.

Євразійське співтовариство, як і інші інтеграційні утворення, мало стати запорукою стійкого розвитку в нових геополітичних та гео економічних реаліях, пов'язаних з виникненням ділянок міжнародної турбулентності, транскордонних ризиків і кризи глобальної валютно-фінансової системи. Не випадково ЄврАзЕС, СНД і ОДКБ у програмній статті Президента Росії Д. Медведєва від 9 вересня 2009 р. "Росія, вперед!" названі найбільш близькими стратегічними партнерами. "У нас з ними спільні завдання з модернізації наших економік, забезпечення регіональної безпеки, більш справедливого устрою світового порядку" (Медведєв, 2009). Проте задля успішності інтеграційних процесів україн необхідною є гармонізація економічного розвитку потенційних учасників. Цього аж ніяк не скажеш про країни євразійського простору. Лише за таких умов можна подолати нерівність участі суб'єктів інтеграції (Кондратенко, 2015, с. 18).

У Москві не приховували, що ЄврАзЕС є передовсім російським геополітичним проєктом. Про це, зокрема, відверто заявляв тодішній голова російського уряду М. Касьянов. Під час візиту до Москви свого українсько-го колеги, Касьянов зауважив, що вступ України до ЄврАзЕС економічно невигідний для Росії, оскільки за такого сценарію знизиться доходна частина державного бюджету його країни. Але ця жертва, за логікою російської сторони, виправдана з огляду на "інтереси геополітичного партнерства" двох країн, що слід трактувати як геополітичну формулу за якою жоден російський імперський проєкт не є життєздатним без членства в ньому України (Дорошко, 2011, с. 66).

Не досягнувши, зрештою, згоди України на вступ до ЄврАзЕС, наполегливі кремлівські реінтегратори на початку 2003 р. ініціювали ще один буцімто економічний, насправді ж геополітичний, проєкт під назвою Єдиний економічний простір (ЄЄП), куди мали увійти РФ, Білорусь, Казахстан і Україна. Задля успішної його реалізації російський президент В. Путін навіть відмовився від головування у Раді глав держав СНД, передавши його Л. Кучмі – Президентові України, держави – асоційованого члена СНД. Розпочавши створення ЄЄП, Росія виходила з необхідності відтворення на євразійському просторі за участі України фактичної альтернативи ЄС – моделі ЄЄП, яка поєднувала б у собі механізми не лише зони вільної торгівлі (як того бажає Україна), а й більш глибокої інтеграції – митного союзу, гармонізація законодавства й у підсумку – перехід до спільної валюти.

Коли український парламент у квітні 2004 р. ратифікував рамкову угоду про ЄЄП, англійська "Financial Times" назвала цей факт "найбільшим успіхом Росії у напрямі поєднання колишніх республік Радянського Союзу в новому блоці під проводом Росії", позаяк "...попередні зусилля Росії на залучення "під себе" колишніх радянських республік, зокрема зі створенням так званого СНД, а також російсько-білоруський союз, мали небагато успіху..." (Ратифікація ЄЄП..., б.д.). Водночас зарубіжні оглядачі висловлювали сумнів стосовно того, що Україна врешті поступиться часткою свого суверенітету в ЄЄП через утворення спільного керівного органу, де Росія (з огляду на дискримінаційний принцип його організації) відіграватиме визначальну роль (Ратифікація ЄЄП..., б.д.). І вони не помилилися, адже попри намагання російської влади переконати Україну в доцільності створення митного союзу чотирьох держав, український політикум продовжував наполягати лише на створенні зони вільної торгівлі.

Після Помаранчевої революції в Україні у 2004 р. здавалося, що російські геополітичні проєкти на зразок ЄЄП відійшли у небуття, проте повернення до влади в Україні після президентських виборів 2010 р. донецького кланово-олігархічного угруповання, прихильного до налагодження більш тісної взаємодії із владою РФ, сприяло реанімації Кремлем уже дещо призабутих проєктів, головним з яких убачався Митний союз Росії, Білорусі й Казахстану, до якого кремлівські реінтегратори прагнули неодмінно залучити Україну (навіть попри те, що остання вела активні переговори про створення Зони вільної торгівлі з Європейським Союзом).

2007 р. під час підписання в Душанбе Договору про створення єдиної митної території та формування Митного союзу Росія заявила про свої наміри посісти 57 % голосів у майбутньому наднаціональному органі (Євразійській економічній комісії), тоді як Білорусі й Казахстану діставалося по 21,5 % голосів, що стало повним розчаруванням для Мінська та Астани. У зв'язку з цим, казахський лідер Н. Назарбаєв як під час офіційної зустрічі, так і після неї вкотре наголошував на дотриманні принципу рівності у реалізації євразійських інтеграційних проєктів та актуалізував питання створення Центрально-азійського економічного союзу з тим, щоби дозволити 50-мільйонному регіону створити власний самостійний ринок. Останнє було пов'язане передовсім із доволі повільним утіленням стратегії розвитку ЄврАзЕС. Така заява Н. Назарбаєва бачиться не інакше як відповідь на надмірні амбіції Росії в інтеграційних об'єднаннях євразійського простору (Гетьманчук, 2007). Своє занепокоєння тоді щодо різкого посилення впливу Росії в МС висловила й Білорусь. Мінськ домагався скасування

мит на російські товари, особливо на нафту, від постачань якої залежить Білорусь, проте Росія так і не пішла назустріч країні-партнеру із Союзу. До того ж у 2010 р. Білорусі не вдалося домогтися зниження цін на російський газ як для учасника МС. Через розбіжності у цінній політиці між РФ та Білоруссю Москва навіть припинила постачання газу, мотивуючи це рішенням несплати боргів.

З тим, щоби вкотре показати Білорусі відсутність альтернативи й недопущення подібних випадків, Росія змусила Казахстан підписати Митний кодекс без участі Білорусі. Отже, РФ не приховувала свого прагнення нав'язувати в МС власні правила і норми та використовувати інтеграційні проекти як засіб посилення економічного й політичного впливу на пострадянські республіки аж до встановлення цілковитого контролю (Russia's Mounting Influence..., 2010).

Загалом, Митний союз (МС), що утворився в рамках ЄврАзЕС як орган уніфікації митних тарифів країн-учасниць євразійського об'єднання, ставав ще одним інструментом залучення України в геополітичну сферу Кремля як ключовою для РФ пострадянської держави. Характерно, що РФ запропонувала Україні приєднатися до МС одразу після того як ЄС відклав на невизначений час зустріч із тодішнім президентом України В. Януковичем після ув'язнення восени 2011 р. з політичних мотивів лідерки української опозиції Ю. Тимошенко. На підтвердження запрошення до МС Д. Медведев запропонував зниження ціни на російський газ для України з тодішніх 400 дол до 230 дол за тис. кубів у разі згоди вступу Києва до МС (Russia Urges Ukraine..., 2011).

Задля втягнення України до Митного союзу російська влада використовувала будь-які аргументи: від потенційної вигоди держави Україна, що обчислювалася російськими можновладцями багатомільярдними сумами, до обіцянок продавати Україні нафту й газ за внутрішньоросійськими цінами. І це попри те, що за схваленнями учасниками Митного союзу "правилами гри", під час ухвалення рішень 57 % голосів має Росія, Казахстан і Білорусь – відповідно по 21,5 %. 87,97 % усіх митних зборів надходить до російського бюджету, а 7,33 і 4,7 % – до бюджетів Казахстану і Білорусі відповідно (Митний союз..., 2013). Це означає, що Митний союз організований таким чином, що перекидає його учасникам можливість проведення самостійної зовнішньої політики та робить політичну інтеграцію лише питанням часу.

Втягуючи Україну в Митний союз і ЄСП, російська влада прагнула вибудувати свою політику на засадах популярної в російському політичному дискурсі початку 2000-х рр. доктрині "ліберальної імперії", згідно з якою головні державні та приватні компанії Росії мають перебрати керівництво ключовими економічними об'єктами на території СНД, скуповуючи активи країн, що до нього входять. Природно, що ключова роль у цій моделі відводилася постачанню енергоносіїв у колишні радянські республіки. Зокрема, російський енергетичний гігант "Газпром" став використовувати збільшення ціни на газ як каральний захід для "неслухняних" сусідів.

Кремль наполегливо й послідовно торував шлях до використання вуглеводнів як енергетичної зброї, ретельно та вправно маскуючи це під комерційні суперечки з покупцями російського газу й нафти на пострадянському просторі. Приміром, "Енергетична стратегія РФ до 2020 року", ухвалена в травні 2003 р., починалася твердженням: "Росія має в розпорядженні значні запаси енергетичних ресурсів і потужний паливно-енергетичний комплекс, що є базою розвитку економіки, інструментом проведення внутрішньої й зовнішньої

політики. Роль країни на світових енергетичних ринках багато в чому визначає її геополітичний вплив" (Энергетическая стратегия..., 2013).

В основу російської доктрини створення "енергетичної наддержави" був покладений постулат: "Хто контролює видобуток енергоносіїв, маршрути їхньої доставки й розподіл, той формує геополітику". Тому першочерговим завданням Кремль уважав установлення й утримання надійного контролю над ресурсами вуглеводнів у Центральній Азії та на Південному Кавказі, а також над маршрутами їхнього транспортування на європейські енергоринки, а в перспективі – входження Росії на європейські оптові ринки енергоресурсів із високими прибутками. Головним знаряддям здійснення "Енергетичної стратегії" виступила компанія "Газпром" – експортний монополіст і структура, міцно інтегрована до урядових кіл. Це давало змогу "Газпрому", здійснюючи формально суто комерційні дії, істотно впливати на соціально-економічний стан і політичні процеси держав-партнерок на користь реалізації російських національних інтересів.

Головні стратегічні задуми Кремля очевидні: усунути непотрібних конкурентів і зміцнити монополію в системі зовнішнього постачання газу до ЄС зі Сходу. Зрештою, значною мірою Росії це вдалося: "Газпром" установив практично цілковитий контроль над газовими магістралями з Центральної Азії до Центрально-Східної Європи, тим самим перекинувши можливість незалежних від російського монополіста поставок блакитного палива ЄС із Казахстану й Туркменістану. Під щільним контролем російського концерну опинилися газо- і нафтопроводи Білорусі, Вірменії й Молдови, держав Балтії та Фінляндії. З усіх пострадянських республік лише Україні, Грузії й Азербайджану вдалося зберегти контроль над національною газотранспортною системою (ГТС).

Серед них Україна виступала ключовим транзитером російського природного газу до країн ЄС, адже її ГТС є другою в Європі та світі (після ВАТ "Газпром") за потужністю й донині забезпечує близько 75 % експорту російського газу в Європу (до запуску першої черги "Північного потоку" 8 листопада 2011 р. цей показник становив 80 % (В Брюсселі обговорили роль України..., 2012).

Тож ГТС України як своєрідний "газовий міст" між великими газодобувними регіонами Росії та країнами ЄС (чверть потрібного їм природного газу надходила із Росії територією України) набула виняткового значення для гарантування безпеки російської економіки.

Безумовно, національні інтереси України вимагали збільшення обсягів транзиту російського природного газу до країн Європи, оскільки надання транзитних послуг не лише приносить значні валютні надходження, а й зміцнює геополітичну роль держави на світовій і європейській енергетичній шахівниці. Логічно припустити, що й партнерам України з Російської Федерації було вигідно повністю використовувати наші транзитні потужності, особливо з урахуванням потреб країн ЄС в екологічно чистому паливі, що постійно зростають. Також було зрозуміло, що вартість модернізації та реконструкції ГТС України набагато нижча, ніж будівництво нових російських газомагістралей, як ті самі "Північний потік" і "Південний потік". Проте на заваді економічному прагматизму стала Помаранчева революція в Україні 2004 р., результати якої російське керівництво сприйняло як власну політичну поразку. Головною зброєю помсти українцям за поразку на президентських виборах 2004 р. проросійського кандидата В. Януковича стала енергетична.

"Газова" атака на Україну готувалася Кремлем завчасно й розгорталася за чітко розробленим стратегічним планом. Першим його пунктом було створення негативної міжнародної думки про Україну як ненадійного партнера у питанні транспортування природного газу в держави ЄС. У будь-якій війні, за влучним визначенням К. фон Клаузевіца, не обійтися без дипломатичної термінології. По суті, російська сторона тоді використала гібридний варіант, спрямований на руйнування й без того крихкої євроінтеграційної стратегії Президента України В. Ющенка.

Енергетичний конфлікт зими 2005–2006 рр. між Україною та Росією, спричинений намірами "Газпрому" підвищити ціни на природний газ для України до 230 дол США за 1 тис. м³ на підставі "європейської ринкової формули", призвів до того, що 27 січня 2006 р. слідом за Італією польський прем'єр К. Марцинкевич поставив під сумнів надійність РФ як постачальника енергоносіїв і закликав ЄС розробити "пакт диверсифікації поставок газу й нафти", а британський міністр енергетики М. Вікс заявив, що "російсько-українська ситуація змусила здригнутися європейський енергетичний хребет" (Дорошко, 2023, с. 156).

Європейський Союз ужив термінових заходів задля мінімізації статусу Росії як монопольного постачальника енергоносіїв, а Італія, Польща, Угорщина й Хорватія в пошуках шляхів зниження залежності ЄС від російських вуглеводнів і зменшення їхньої ціни почали переговори про будівництво терміналів на узбережжі Адріатичного моря з регазифікації північноафриканського скрапленого природного газу. Пропозиції щодо участі у будівництві були спрямовані також Австрії й Словаччини, проте Австрія, Нідерланди, Франція й ФРН, що володіють значними підземними сховищами газу, не підтримали критику "Газпрому".

Новий виток дискусій щодо варіантів диверсифікації надходжень природного газу до Європи розпочався під час другого великого газового конфлікту між Росією й Україною на зламі 2008–2009 рр., коли протягом двох тижнів практично не отримували російський газ Болгарія, Греція, Словаччина, Словенія, Угорщина й інші держави Центральної й Південно-Східної Європи – члени ЄС (Дорошко, 2023, с. 156).

Тоді ж у низці західноєвропейських столиць укотре заговорили про необхідність якнайшвидшого здійснення плану будівництва 3,3 тис. км газопроводу "Набуко", що має постачати в ЄС природний газ із Центральної Азії в обхід території України (Газова війна..., 2009).

З цього приводу "Times" цілком слушно зазначила, що газовий конфлікт підтвердив готовність Росії використати енергоносії як політичну зброю в гібридній війні; було завдано удару прагненням України вступити до Євросоюзу, оскільки більшість із найбільш постраждалих держав були активними прибічниками української євроінтеграції. Газета навила слова українського урядовця: "Україна виглядає так, ніби вона – те саме, що й Росія для Європи зараз, і це величезна невдача для нас" (Russia and Ukraine..., 2009).

20 січня 2009 р. голова Єврокомісії Ж. М. Баррозу, вітаючи поновлення постачання природного газу до ЄС через Україну після підписання напередодні відповідної угоди, підсумував: Росія не може вважатися надійним постачальником газу, а Україна – його надійним транзитером. Із цього прикрого факту, на його думку, випливала необхідність для Об'єднаної Європи забезпечити повноцінну диверсифікацію, що має включати дивер-

сифікацію країн-постачальниць, транзитних маршрутів і енергетичних ресурсів, що використовуються Євросоюзом (В Євросоюзі Росію назвали..., 2009).

Водночас друга газова війна РФ проти України неабияк посприяла ухваленню одностороннього рішення міністрів енергетики країн-членів ЄС щодо прийняття України до Енергетичного співтовариства 18 грудня 2009 р. (Україна стала членом Енергетического сообщества, 2009) (наразі членами Енергетичного співтовариства є 14 держав ЄС, 7 західнобалканських країн, включно з Республікою Косово, Україна та Молдова (Янукович уповноважив Бойко..., 2010)).

Попри це, Україна все ж залишилася наодинці з Кремлем в енергетичному протистоянні, до того ж президентську посаду в 2010 р. виборов підтриманий Москвою В. Янукович. Платнею за підтримку його кандидатури стали сумнозвісні українсько-російські Харківські угоди, підписані 21 квітня 2010 р. Як "поступку" тогочасна українська влада мала отримати знижку на імпортований російський природний газ, але тодішній президент РФ Д. Медведев уточнив: "Відповідна знижка враховуватиметься як частина орендної плати Російською Федерацією за перебування нашого Військово-морського флоту, нашої бази в Севастополі". Тут же він уточнив, що ці питання "прямо і недвозначно в договорі пов'язані" (Медведев рассказав..., 2010).

Для дотримання суверенітету України ці умови, зокрема космічна ціна на природний газ, мали принципове значення, оскільки попереднього року Фондом стратегічної культури РФ було розроблено "напівжорсткий" сценарій, що передбачав миттєві перекидання в Україну (враховуючи жалюгідний стан її збройних сил) військових підрозділів і частин із задалегідь створеним "тимчасовим урядом", а також одночасне формування місцевих органів влади та завчасно підготовлених бандитських "сил підтримки" – "п'ятої колони".

Наступним кроком Кремля стала пропозиція Росії від 9 жовтня 2012 р. щодо ціни в 160 дол. США за тисячу кубометрів у разі, якщо Україна приєднається до Митного союзу. Невдовзі після Нового року "Газпром" пред'явив "Нафтогазу України" рахунок на 7 млрд дол. США за недобір газу в 2012 р. Показово, що рахунок був надісланий до Києва 23 січня 2013 р. саме перед поїздкою В. Януковича до Давоса, де був підписаний контракт із британсько-нідерландською компанією Shell про видобуток нетрадиційного газу на добре відомій Юзівській ділянці в Донецькій і Харківській областях. На додаток до цього в листопаді того самого року Україна уклала угоду про розподіл продукції з американським концерном Chevron, що мав освоювати Олеський басейн в Івано-Франківській і Львівській областях.

За цих обставин 17 грудня 2013 р. Росія погодилася на підписання доповнення до контракту між "Газпромом" і "Нафтогазом України", що передбачав зниження ціни на газ. Уже 9 січня 2014 р., тобто в розпал Євромайдану, обидві компанії затвердили "знижувальний" коефіцієнт до формули ціни на блакитне паливо у 268,5 дол. США за тисячу кубометрів (Омельченко, Соколов, & Курмашов, 2013). Однак уже за два місяці, відразу ж після перемоги в Україні Революції гідності, голова правління "Газпрому" О. Міллер вирішив не продовжувати Україні знижку на природний газ під приводом того, що вона не сплатила борг за минулий рік. Крім того, 3 квітня 2014 р. О. Міллер під час зустрічі з Головою уряду РФ Д. Медведевим наголосив, що у зв'язку зі скасуванням Харківських угод (сталася анексія

Криму) ціна на газ для України вже становитиме 485 дол. США за тисячу кубометрів. Звернення обох сторін до Стокгольмського арбітражу не привели до бажаного для України результату, хоча наша держава вже взимку 2015–2016 рр. позбулася критичної залежності від поставок російського газу.

Але офіційна Москва небезпідставно вважала, що ЄС і надалі не скоротить імпорт російських вуглеводнів, оскільки вони не були включені до режиму санкцій завдяки зусиллям європейського комісара з енергетики в 2010–2014 рр. Г. Етінгера. Відсутність санкцій ЄС щодо країни-агресорки РФ, викликана енергетичною залежністю багатьох країн-членів ЄС (передусім ФРН) від Росії, і прийняте у 2015 р. абсолютно хибне рішення німецького уряду щодо будівництва газопроводу "Північний потік – 2", розв'язало руки В. Путіну в здійсненні збройної агресії РФ спочатку на сході України (із 2014 р.), а з 24 лютого 2022 р. – повномасштабного нападу РФ на Україну.

Дискусія і висновки

Отже, усі запропоновані владою РФ після розпаду СРСР у 1991 р. проекти, мають одну мету – реінтеграцію колишніх радянських республік до складу РФ. Не змігши переконати керівників пострадянських країн у здатності СНД виконати місію відновлення Радянського Союзу, кремлівські можновладці вдалися до пропозиції реалізації проєктів на зразок ЄврАзЕС, ЄП, Митного та Євразійського союзів тощо. Усі вони мали забезпечити геополітичне й гео економічне домінування РФ на шляху до створення нової російської імперії. Утім, на заваді реалізації геостратегії РФ стала політика України, спрямована на інтеграцію до ЄС і НАТО, та, відповідно, на дистанціювання від РФ і виходу із силового поля її впливу. Це неминуче мало призвести до спроби силового навернення України до імперського проєкту з боку Москви, що наочно показала збройна агресія, розв'язана очільником РФ Путіним проти України 2014 р., яка триває й донині. А вже російський диктатор твердо переконаний, що нова російська імперія неможлива без поглинання України.

Список використаних джерел

- В Брюсселе обсудили роль Украины в энергетической безопасности Европы. (2012, 15 марта). LB.ua
- В Евросоюзе Россию назвали ненадежным поставщиком газа и одобряют переход на рыночные отношения. (2009). <http://rus.newsru.ua/finance/20jan2009/es.html>
- "Газовая война": репутация потеряна, что дальше? (2009). <http://www.iamik.ru/?op=full&what=content&ident=500840>
- Гайдуцький, П. (2013) Україна і Митний союз: проблеми інтеграції. http://gazeta.zn.ua/internal/ukraina-i-tamozhenny-soyuz-problemy-integracii-_.html
- Гетьманчук, А. (2007). Прощальні подарунки іменнику Путіну. http://gazeta.zn.ua/POLITICS/proschalnye_podarki_imeninniku_putinu.html
- Дорошко, М. (2023). Генцидні війни Леніна-Путіна-Сталіна в Україні. Ніка-Центр.
- Дорошко, М. (2011). Митний союз і Єдиний економічний простір як російські геополітичні проєкти. Науковий вісник Дипломатичної академії України, 17, 66–69.
- Кондратенко, О. (2015) Євразійське економічне співтовариство як перехідна модель інтеграційної стратегії Російської Федерації. Актуальні проблеми міжнародних відносин, 124(1), 12–25.
- Медведев, Д. (2009). Россия, вперед! http://15.gazeta.ru/articles/dmitrii_medvedev_rossiya_vpered.shtml
- Медведев рассказал, за что дает Януковичу скидку на газ. <http://www.pravda.com.ua/rus/news/2010/04/21/4951232/?attempt=1>
- Митний союз vs Асоціація з ЄС. (2011). <http://img.pravda.com.ua/files/d/c/dc4d0e1-ugoda2.html>
- Омельченко, В. и др. Некоторые оценки развития украино-российских отношений в 2013 году. (2013). http://lb.ua/news/2014/01/09/251135_nekotorie_otsenki_razvitiya.html?utm_source=local&utm_medium=cpm&utm_campaign=lenta

- Ратифікація ЄП: західні оцінки. <http://www.niss.gov.ua>
- Сушко, О., & Лісничук, О. (2002). ЄврАзЕС: економічний сир у політичній мишоловці, вступ до ЄврАзЕС означатиме політичну капітуляцію України як європейської держави. http://gazeta.dt.ua/POLITICS/evrazes_ekonomichny_sir_u_politichny_misholovtsi_vstup_do_evrazes_oznachatime_politichnu_kapitulya.html
- Украина стала членом Энергетического сообщества. (2009) http://lb.ua/news/2010/09/24/66514_ukraina_stala_chlenom_energetiches.html http://lb.ua/news/2010/09/24/66514_ukraina_stala_chlenom_energetiches.html
- Энергетическая стратегия России на период до 2020 года. (2013). http://www.cprnt.ru/userfiles/_files_normativ_energogafe_energostrategy.pdf
- Янукович уполномочил Бойко присоединиться к Энергетическому сообществу. (2010). http://lb.ua/news/2010/09/21/65988_yanukovich_upolnomochil_boйко_priso.html http://lb.ua/news/2010/09/21/65988_yanukovich_upolnomochil_boйко_priso.html
- Russia's Mounting Influence In Belarus And Kazakhstan. Forbes. (2010, June 7). <http://www.forbes.com/sites/energysource/2010/07/06/russias-mounting-influence-in-belarus-and-kazakhstan/>
- Russia Urges Ukraine to Join Customs Union After EU Snub. (2011, October 18). Bloomberg. <http://www.bloomberg.com/news/articles/2011-10-18/medvedev-says-russia-ukraine-ties-aren-t-just-about-gas-1>
- Russia and Ukraine agree price deal to restore gas supply to Europe. (2009, January 18). The Times.

References

- "Gas war": reputation lost, what next? (2009) [in Russian]. <http://www.iamik.ru/?op=full&what=content&ident=500840>
- Customs Union vs Association with the EU. (2011). <http://img.pravda.com.ua/files/d/c/dc4d0e1-ugoda2.html>
- Doroshko, M. (2011). The Customs Union and the Single Economic Space as Russian Geopolitical Projects. *Scientific Bulletin of the Diplomatic Academy of Ukraine*, 17, 66–69 [in Ukrainian].
- Doroshko, M. (2023). *Lenin – Putin – Stalin genocidal wars in Ukraine*. Nika Center [in Ukrainian].
- Energy strategy of Russia for the period until 2020. Moscow, May, (2013). http://www.cprnt.ru/userfiles/_files_normativ_energogafe_energostrategy.pdf
- Hayuducky, P. (2013). *Ukraine and the Customs Union: problems of integration* [in Ukrainian]. http://gazeta.zn.ua/internal/ukraina-i-tamozhenny-soyuz-problemy-integracii-_.html
- Hetmanchuk, A. (2007). *Farewell gifts to Putin on his birthday* [in Ukrainian]. http://gazeta.zn.ua/POLITICS/proschalnye_podarki_imeninniku_putinu.html
- Kondratenko, O. (2015). The Eurasian Economic Community as a transitional model of the integration strategy of the Russian Federation. *Current problems of international relations*, 124(1), 12–25 [in Ukrainian].
- Medvedev told why he gives Yanukovich a gas discount. (2010) [in Ukrainian]. <http://www.pravda.com.ua/rus/news/2010/04/21/4951232/?attempt=1>
- Medvedev, D. (2009). *Russia, forward!* [in Russian]. http://15.gazeta.ru/articles/dmitrii_medvedev_rossiya_vpered.shtml
- Omelchenko, V. et al. *Some assessments of the development of Ukrainian-Russian relations in 2013*. (2013) [in Ukrainian]. http://lb.ua/news/2014/01/09/251135_nekotorie_otsenki_razvitiya.html?utm_source=local&utm_medium=cpm&utm_campaign=lenta
- Russia and Ukraine agree price deal to restore gas supply to Europe. (2009, January 18.). The Time.
- Russia Urges Ukraine to Join Customs Union After EU Snub. (2011, October 18). Bloomberg. <http://www.bloomberg.com/news/articles/2011-10-18/medvedev-says-russia-ukraine-ties-aren-t-just-about-gas-1>
- Russia's Mounting Influence In Belarus And Kazakhstan. Forbes. (2010, June 7). <http://www.forbes.com/sites/energysource/2010/07/06/russias-mounting-influence-in-belarus-and-kazakhstan/>
- Sushko, O., & Lisnychuk, O. (2002). *EurAsEC: economic cheese in a political mousetrap, joining the EurAsEC will mean the political capitulation of Ukraine as a European state* [in Ukrainian]. http://gazeta.dt.ua/POLITICS/evrazes_ekonomichny_sir_u_politichny_misholovtsi_vstup_do_evrazes_oznachatime_politichnu_kapitulya.html
- The European Union called Russia an unreliable gas supplier and approved the transition to market relations. (2009) [in Russian]. <http://rus.newsru.ua/finance/20jan2009/es.html>
- UEP ratification: Western assessments. <http://www.niss.gov.ua>
- Ukraine became a member of the Energy Community. (2009) [in Ukrainian]. http://lb.ua/news/2010/09/24/66514_ukraina_stala_chlenom_energetiches.html http://lb.ua/news/2010/09/24/66514_ukraina_stala_chlenom_energetiches.html
- Yanukovich authorized Boyko to join the Energy Community. (2010) [in Ukrainian]. http://lb.ua/news/2010/09/21/65988_yanukovich_upolnomochil_boйко_priso.html http://lb.ua/news/2010/09/21/65988_yanukovich_upolnomochil_boйко_priso.html

Отримано редакцією журналу / Received: 03.11.24
Прорецензовано / Revised: 30.11.24
Схвалено до друку / Accepted: 26.11.24

Oleksander ALIEKSIEJCHENKO, PhD (Polit.)
ORCID ID: 0000-0002-2325-1289
e-mail: alexeychenko@gmail.com
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

RUSSIAN GEOPOLITICAL AND GEOECONOMIC PROJECTS AS AN TOOL FOR THE REINTEGRATION OF THE COUNTRIES OF THE POST-SOVIET AREA

Background. *Despite the fact that after the collapse of the USSR in 1991 and the creation of the Commonwealth of Independent States on its ruins, most of the former Soviet republics considered the CIS a means of achieving national independence and strengthening statehood, the Russian Federation, on the other hand, saw the Commonwealth as a transitional stage on the way to the reintegration of the post-Soviet space. However, despite Russian expectations, the CIS was unable to fulfill the function of a kind of bridge on the way to the creation of "USSR 2.0". Therefore, the Kremlin resorted to the creation of the Eurasian Economic Community and other integration associations, which, according to its initiators, were to become a transitional model on the way to the implementation of a new imperial project under Russian supremacy.*

Methods. *The main methodological approaches to studying the Russian Federation's policy in the post-Soviet space were historical, political science and geopolitical. It is the latter that considers the Russian Federation's policy in the post-Soviet space as an attempt to restore the geopolitical and geoeconomic influence of the Russian Federation through integration projects, the key instrument of which is Russian economic expansion.*

Results. *The author of the article analyzed the Russian Federation's policy on the reintegration of post-Soviet countries through projects such as the EurAsEC, the Customs Union and the Single Economic Space, designed to promote the revival of a new version of the Russian empire. It was found that the EurAsEC became a kind of tool for Russian integration policy in preparing to ensure the expansion of influence on the countries of the post-Soviet space. With the creation of the Eurasian Economic Union, it became obvious that it was the EurAsEC that played the role of a transitional integration institute for a decade and a half within the framework of the doctrine of "different-speed" integration of post-Soviet countries. Another supranational project was the Customs Union, which is designed to ensure the implementation of Russia's strategy to create a single economic space within the Russian Federation, Belarus, and Kazakhstan. It has been proven that the goal of all geopolitical and geoeconomic integration projects of the Russian Federation in the Eurasian space was Moscow's dominance, which aims to restore the Russian imperial project. The main obstacle to the restoration of the Russian empire was Ukraine's European and Euro-Atlantic policy.*

Conclusions. *The author believes that all the projects proposed by the Russian authorities after the collapse of the USSR in 1991 have one goal - the reintegration of the former Soviet republics into the Russian Federation. Unable to convince the leaders of the post-Soviet countries of the ability of the CIS to fulfill the mission of restoring the Soviet Union, the Kremlin authorities resorted to proposing the implementation of projects such as the EurAsEC, the SES, the Customs and Eurasian Economic Unions. All of them were supposed to ensure the geopolitical and geoeconomic dominance of the Russian Federation on the way to the creation of a new Russian empire. However, the implementation of the Russian Federation's geostrategy was hindered by Ukraine's policy aimed at integration into the EU and NATO, and, accordingly, at distancing itself from the Russian Federation and leaving its field of influence. This inevitably led to an attempt by Moscow to forcefully convert Ukraine to an imperial project, as was clearly demonstrated by the armed aggression unleashed by Russian President Putin against Ukraine in 2014, which continues to this day. After all, the Russian dictator is firmly convinced that a new Russian empire is impossible without the absorption of Ukraine.*

Keywords: *Post-Soviet countries, geopolitical space, politics, geoeconomics, integration projects, "gas" wars, Russian imperial ambitions, Eurasian Economic Community, Customs Union*

Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The author declares no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; in the decision to publish the results.